



DÜNYA ANAYASALARINDA “GENÇLİK HAKLARI” İLE İLGİLİ MADDELER VE TÜRKİYE’DEKİ DURUMA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

(Araştırma Makalesi)

Selçuk Abdullah EVLİYAĞLU (*)

Öz

Ailenin, çocukların veya gençlerin önemine her fırsatta vurgu yapılmasına rağmen bu konulara ilişkin hukuki bir çerçevede kaleme alınmış fazlaca çalışmaya rastlamak kolay değildir. Özellikle bu alanlara ilişkin hakları ve hukuki düzenlemeleri inceleyen veya anayasal düzlemde analiz yapan yazarların sayısı azdır. Oysa bütün bu konularda olduğu gibi bu çalışmanın konusunu oluşturan gençlere ilişkin hakların ulusal pozitif hukuk sistemleri tarafından tanınması ve bu maksatla ülkelerin iç hukuk sistemlerinde en üst düzey korumayı sağlayacak olan anayasal teminatların benimsenmesi gerektiği açıktır. Bu çalışmada dünya anayasalarının tamamına yakını incelenmiş ve hangi anayasalarda gençliğe yönelik düzenlemeler yapıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, çeşitli teknikler kullanılarak ve bazı tasnifler yapılarak incelenen anayasalardan elde edilen bulgular çerçevesinde ülkemizdeki mevcut durum bakımından bir değerlendirme yapılmış ve günümüz Türkiye’sinde varlığı bilinen yeni bir anayasa yapım sürecine katkıda bulunacak şekilde çeşitli önerilerden bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gençler, Hak Kavramı, Temel Haklar, Gençlik Hakları, Anayasa, Dünya Anayasaları, Anayasal Koruma, Anayasal Düzenleme, Yeni Anayasa.

Jel Kodları: K19, K30, K33, K39, K49

Articles Relating to "Youth Rights" in Constitutions Around the World and an Assessment of the Situation in Turkey

Abstract

Although the importance of family, children or youth is emphasized at every opportunity, it is not easy to come across many studies on these issues written in a legal framework.

*) Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, (e-posta: abdullah.evliyaoglu@erzincan.edu.tr)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2892-039X>

The number of authors who examine the rights and legal regulations in these areas or analyze them at the constitutional level is low. However, it is clear that, as in all these issues, the rights of young people, which are the subject of this study, should be recognized by national positive legal systems and for this purpose, constitutional guarantees that will provide the highest level of protection should be adopted in the domestic legal systems of the countries. In this research, almost all of the world's constitutions have been examined and it has been tried to determine which constitutions contain articles for young people. Also, within the framework of the findings obtained from the constitutions examined by using various techniques and making some classifications, an evaluation was made in terms of the current situation in our country and various suggestions were mentioned in a way to contribute to the process of putting forward a new constitution in Turkey.

Keywords: *Young People, Concept of Rights, Fundamental Rights, Youth Rights, Constitution, World Constitutions, Constitutional Protection, Constitutional Provisions, New Constitution.*

Jel Codes: *K19, K30, K33, K39, K49*

1. Giriş

Yarının teminatı olarak görülen gençlere ilişkin ulusal ve aynı zamanda uluslararası -ya da ulusal-üstü¹ (Gemalmaz, 2007)- düzlemde hukuken birçok düzenleme yapılması, bu grupta yer alan kişiler için çeşitli haklar tanınarak bu hakların güvence altına alınması gerektiği açıktır. Ulusal düzlemde böyle bir hukuki faaliyetin gerçekleştirilmesi bağlamında ise, tıpkı diğer birçok konuyla ilgili olduğu gibi, gençlik hakları ve gençliğe ilişkin düzenlemelerin yer alması gereken en önemli iç hukuk metinleri anayasalardır.

Anayasalar, devletin temel organları olan yasama, yürütme ve yargı ile birlikte, aynı zamanda vatandaşların temel hak ve özgürlüklerine ilişkin düzenlemeleri bünyelerinde barındırırlar. Bir hak ya da özgürlüğün anayasada yer alması demek, ilgili ülkenin hukuk sistemi bağlamında o hakka ilişkin anayasal seviyede bir statü ve koruma sağlanması demektir. Bu nedenle herhangi bir kurumun, bir kavramın ya da bir hakkın anayasada düzenlenmesi ve güvence altına alınması, ilgili kurum ya da kavrama atfedilen öneme de işaret etmektedir.

Genellikle katı anayasa sisteminin² birçok ülkede yer aldığı düşünüldüğünde, bir kavram ya da bir hak anayasada yer aldığı vakit, o kavrama ya da hakka ilişkin anayasada

- 1) Öğretilen uluslararası hukuk yerine ulusal-üstü hukuk ifadesini kullanan yazarlar bulunmaktadır. Bu terimin kullanılması isabetli de görünmektedir. Nitekim uluslararası hukukta temel özneler devletler iken, birey ya da bireylerin özne kabul edilerek, haklarını savunabildiği bir düzlemin “ulusal-üstü” olarak adlandırılması doğrudur. Bu noktada birey, grup veya halkın da haklarını ileri sürebildiği bir hukuk sistemi söz konusudur. Fakat bu araştırma kapsamında genel eğilime uygun şekilde “uluslararası” terimi kullanılacaktır.
- 2) Katı anayasa sistemi, bir ülke anayasası üzerinde değişiklik yapılabilmesi için, o ülkede var olan sıradan kanunların ortaya konması ve değiştirilmesine nispeten daha farklı ve daha katı kuralların varlığını ifade etmektedir.

mevcut düzenlemelerin ve teminatların keyfi olarak ortadan kaldırılmasının ya da değiştirilmesinin daha zor şartlara bağlandığı akla getirilmelidir. Dolayısı ile söz konusu teminatın koruma düzeyi, diğer kanunlarla birlikte sağlanan korumanın etkililiğine nazaran daha güçlü olacaktır. Anayasaların kolayca değiştirilemeyecek düzenlemeler olduğundan yola çıkıldığında varılacak diğer bir önemli husus ise, temel hak ve özgürlüklerin anayasada yer alması durumunda devlete karşı da bir korumanın söz konusu olacak olmasıdır (Kalabalık, 2009). Esasen, anayasacılık düşüncesinin özünde de insan haklarının devlet karşısında korunması düşüncesi bulunmaktadır (Gözler, 2020-b). Devlete karşı koruma bağlamında en önemlisi ise, yasama ve yürütme organına karşı korumadır. Nitekim yasama organı sıradan kanunlar ile yürütme organı da düzenleyici ya da bireysel idari işlemlerle anayasada yer alan haklara dokunamayacaklardır. İşte bu noktada gençlik haklarının anayasalarda yer almasının önemi bir kez daha anlaşılabilir.

Fakat belirtilmelidir ki aile hakları, çocuk hakları, gençlik hakları gibi bazı konular sıklıkla dile getirilip önemli gibi gösterilseler de, literatürde kendilerine ilişkin fazlaca hukuki çalışmaya ya da bu alanlara ilişkin hakları tartışan fazlaca akademik esere rastlamak kolay değildir (Adams, 1993). Özellikle anayasalar çerçevesinde bu tür konuları inceleyen bazı çalışmalara rastlamak mümkün olsa da (Evlıyaoğlu, 2011), hukukçuların ve anayasa hukuku uzmanlarının bu alanlara yoğun ilgi göstermediğinden de bahsedilebilir.

Bu araştırmada gençlik hakları tespit edilerek tüketici bir liste verilmesi söz konusu değildir; böyle bir çalışma zaten bu araştırmanın boyutunu aşmaktadır. Fakat bu çalışmada, “gençlik hakları” ya da “gençlere ilişkin haklar ve düzenlemeler” gibi konuların dünya anayasalarında ne şekilde yer aldıkları incelenecek ve Türkiye’deki mevcut durum ile karşılaştırma yapılarak çeşitli öneriler ileri sürülmeye çalışılacaktır.

1.1. “Temel Haklar” Kavramı ve Gençlik Haklarının Anayasada Düzenlenmesinin Önemi

Öğretide, “insan hakları” olarak nitelendirilen ve belirli bir coğrafyaya, belirli bir gruba ya da belirli bir yaş grubuna ait olmaksızın her insanın yalnızca insan oluşundan dolayı sahip olduğu bir hak kategorisine rastlanılmaktadır. Bu kategorinin temelini oluşturan “doğal hukuk görüşü” ise, anayasacılık faaliyetlerine yol açan en önemli nedenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Gemalmaz, 2007). Fakat insan hakları olarak nitelendirilen bu kategori içerisindeki bütün hakların anayasalarda yer almasına teorik olarak gerek bulunmamaktadır. Neticede bu kategoride yer alan “yaşam hakkı” gibi haklar herkesin sahip olduğu ve olması gereken haklardır. Ancak eklemek de gerekir ki, anayasacılık hareketleri ve modern anlamda yazılı anayasaların temel ihtiyaçlarından en önemlilerinden biri kişilerin hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınmasıdır (Döner, 2021). Nitekim bazı yazarlar insan hakları hukukunun kaynaklarını öncelikle asıl kaynaklar ve yardımcı kaynaklar olmak üzere ikiye ayırmakta, asıl kaynaklar arasında ise birinci olarak anayasalardan bahsetmektedir (Eren, 2020).

Anayasada yer alması gerekmeyen insan hakları kategorisinin yanı sıra bir de, kendilerine anayasalarda yer verilen ve ayrıca çerçevesi çizilen hak kategorileri de bulunmak-

tadır. Hak kategorileri bağlamında doktrinde yer alan bilgilere göre, yazarların “anayasalarda düzenlenen haklar”ın farklılığına dikkat çektikleri görülebilir (Kalabalık, 2009, 2019; Gözler, 2020-a, 2020-b). Konumuz kapsamında önemli olan kategoriler de bunlardır. Esasen, öğretilerdeki bilgilere göre, “anayasal haklar” ile “temel haklar” aynı anlamları ifade etmektedir ve her iki kavram da anayasalarda yer alan haklara işaret etmektedirler (Gözler, 2020-a, 2020-b). Bu bağlamda, bu çalışmada yalnızca “temel haklar” ifadesi kullanılacaktır.

“Temel haklar” olarak nitelendirilen ve bir ülkedeki insan topluluğunun genelinin faydalanabileceği bir hak kategorisinin aynı zamanda anayasal güvenceye sahip olması söz konusudur. Bununla birlikte belirtilmelidir ki geçen zaman içerisinde anayasalardaki haklar listesi genişlemiştir ve daha da genişlemektedir (Gemalmaz, 2007). Bu noktada bahsedilen listelerde yer alan her bir hak, anayasal bir statüye sahip olmuş ve anayasal seviyede bir korumadan faydalanmaya başlamıştır.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, “insan hakları” ile “temel hak ve hürriyetler” kavramları farklıdır. İnsan haklarının pozitif hukuk metinlerinde yer almalarına gerek yokken, eğer anayasada yer alan haklardan bahsediliyorsa “temel hak ve hürriyetler” ifadesi kullanılmalıdır (Gözler, 2020-a, 2020-b). Diğer bazı yazarlara göre de, “temel haklar” ile yürürlükteki hukuk ilişkisi önemlidir ve bir hakkın “temel hak” olarak nitelendirilebilmesi için yürürlükteki hukukun o hakkı “temel hak” olarak nitelendirmesi gerekir (Gören, 2000). Bu noktada, “yürürlükteki hukuk tarafından hak olarak nitelendirme” olarak adlandırılabilir en önemli olgu ise, o hakkın anayasa içerisinde kendisine yer bulmasıdır. Nitekim bazı yazarlar, temel hakların yürürlükteki hukuk tarafından tanınmış olması gerektiğini belirtmekle birlikte, bu kategorideki hakların anayasal güvenceye sahip olan haklar olduklarını da eklemektedirler (Kalabalık, 2009, 2019; Gözler, 2020-a, 2020-b).

Neticede, hak ve hürriyetlerin pozitif hukuk tarafından tanınması ayrı bir öneme sahiptir ve doktrin de bu konuyu fazlaca işlemektedir (Gözler, 2020-b; Fendoğlu, 2020; Kalabalık, 2019). Devlet pozitif hukuk kuralları ile kişilerin haklar karşısındaki yasal yükümlülüğünü belirler. Bu kapsamda, “doğal haklar” olarak insan haklarının ihlali “maddi” bir yaptırım içerirken, pozitif hak olarak insan haklarının ihlali “maddi” yaptırımlara bağlanmaktadır (Eren, 2020). Bu noktada gençlik haklarının anayasalarda yer alması, bu grup hakların ihlali durumunda söz konusu olacak yaptırımların da daha somut olarak tespitine yarayacaktır.

Pozitif hukuk tarafından hak ve özgürlüklerin tanınması bağlamında özellikle ülkelerin iç hukuk sistemlerindeki en üst düzey koruma ise şüphesiz anayasa ile korumadır (Gözler, 2020-b). Ayrıca, ülkemiz hukuk sistemi kapsamında konuya dikkat çekildiğinde, doktrinin de belirttiği üzere, 1982 anayasasında yer alan “insan haklarına saygılı devlet” ilkesinin gerekleri arasında en önemlilerinden biri “tanınma”dır ve insan haklarının uluslararası düzlemde tanındığı gibi devlet tarafından ulusal düzlemde de tanınması gerekir (Döner, 2021).

Gözler’e (2020-a, 2020-b) göre, bir hak ya da hürriyetin tanınması bakımından çeşitli şekiller söz konusudur ve yalnızca anayasayla koruma değil, anayasa altı normlarla -örneğin kanunla ya da kanun altı normlarla- da tanıma mümkündür; fakat aradaki fark, koruma düzeyinin etkililiği anlamında kendini gösterecektir.

Esasen, bir hak ya da hürriyetin pozitif hukuk tarafından tanınması bağlamında, ilgili düzenlemenin o hak ya da hürriyetin sadece adını zikretmesi de öğretilerde “tanıma” olarak kabul edilmektedir (Gözler, 2020-a). Fakat bu çalışmaya konu olan gençlik hakları anayasalarda tanınırken, yalnızca kısaca kendilerinden bahsedilmekle kalınmamalı, aynı zamanda kapsamına ilişkin çeşitli detaylara da yer verilmelidir.

Yukarıdaki açıklamalara göre, tıpkı anayasalarda yer alan diğer temel haklar gibi, bu araştırmanın konusu kapsamındaki “gençlik hakları” ya da “gençlerin hakları”nın da anayasalarda düzenlenmesinin önemi büyüktür. “Gençlerin hakları” olarak nitelendirilebilen hakların anayasal seviyede düzenlenerek teminat altına alınmış olması, bu hakların aynı zamanda “temel hak” olarak nitelendirilmelerine ve anayasal seviyede bir korumadan yararlanmalarına da önemli bir dayanak teşkil edecektir.

1.2. Gençlik Haklarının Temel Haklar Kategorisindeki Yeri

Yukarıdaki açıklamalara göre, dikkat edilirse, “insan hakları” gibi anayasalarda yer alması gerekmeyen çok geniş bir kategoriden sonra, daha dar kapsamda “temel haklar” gibi anayasalarda yer alan ve bir ülkedeki insan topluluğunun genelinin yararlanabildiği bir hak kategorisinden bahsedilmiştir. Oysa konunun daha da spesifik bir hale gelmesi ve daha da daraltılması mümkündür. Buna göre, bir ülkedeki insan topluluğunun genelinden ziyade, yalnızca belirli bir kitlenin, belirli bir meslek grubunun ya da belirli bir yaş grubunun yararlanabileceği ve aynı zamanda anayasal güvencelere sahip bazı hak tiplerinden bahsedilebilir. Bu çalışmaya konu olan “gençlik hakları” bu türden daha spesifik bir kategoriyi temsil etmektedir. Nitekim bir ülkedeki yalnızca belirli bir kitle “genç” olarak kabul edilebilir. Hatta bu kitlenin hukuken yer alması gereken belirli bir yaş aralığı dahi belirlenebilir. Örneğin Kenya Anayasasının 260. maddesi, gençleri 18-35 yaş arasında tanımlamaktadır.

Aslında anayasada ayırım yapılmaksızın herkesin yararlanabileceği türden öngörülmuş haklardan gençlerin de yararlanabileceğine şüphe yoktur. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda “sosyal devlet ilkesi” yer almaktadır. Öğretilerde belirtildiği üzere, bu ilkeye göre devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla, sosyal ve ekonomik hayata aktif şekilde müdahalesi meşrudur ve gereklidir (Özbudun, 2019). Buna göre, devlet, herkesin yararına olduğu gibi gençler için de insan onuruna yaraşır bir hayat seviyesini sağlamakla yükümlüdür.

Fakat öyle durumlar vardır ki, anayasalarda belirli bazı kitlelere ya da belirli bazı statüde bulunanlara özgü özel düzenlemelere rastlanılabilir. Örneğin, gençlik kavramının tersinden hareketle, yaşlılardan yola çıkılarak ve ülkemiz anayasasındaki mevcut durum

göz önünde bulundurularak konu daha iyi kavranabilir. 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesinde yaşlılara ilişkin farklı düzenlemeler derhal göze çarpmaktadır. Anayasanın 10. maddenin 1. fıkrasında, “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir” ifadesi yer almaktayken, aynı maddenin 3. fıkrasında ise, “Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz” denmektedir. Bu cümleden anlaşılacağı üzere, örneğin yaşlılara veya çocuklara yönelik bir “pozitif ayrımcılık” (Gözler, 2019; Döner, 2021) yapılması mümkündür; bunların lehine ayrıcalıklı tedbirler alınmasına söz konusu madde izin vermektedir. Fakat bu maddede gençlere yönelik böyle bir pozitif ayrımcılık mevcut değildir ve bu tür bir pozitif ayrımcılıktan gençlerin yararlanması gerektiğini ileri süren sivil toplum kuruluşu raporlarına da rastlanılabilir (“Gençler ve anayasa raporu”, 2012). Ayrıca yaşlılara ilişkin 1982 Anayasasındaki bir diğer madde ise Anayasanın 61. maddesidir. “Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler” başlıklı 61. maddenin 3. fıkrasına göre, “Yaşlılar, Devletçe korunur, Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir”.

Görüldüğü üzere, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında yaşlılara ilişkin birtakım düzenlemeler yer almaktadır ve bu gruba dahil edilecek kimselere yönelik özel bazı düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca, doktrindeki bilgilere göre, anayasada yer alan haklar arasında “belli kategoriler” vardır ve bazı kategorideki haklar sadece belirli kimselere tanınmıştır (Gözler, 2019, 2020-a, 2020-b; Kalabalık, 2019; Döner, 2021). Mesela anayasamızdaki “sendika kurma hakkı”nın “çalışanlara ve işverenlere” tanınmış olması veya “grev hakkı”nın yalnızca “işçilere” tanınmış olması gibi durumlar “belli kategoriler” arasında sayılabilir.

Tipki bunun gibi, çalışmanın konusu kapsamındaki “gençlik hakları” ya da gençlere ilişkin hakların da çerçevesinin anayasalarda ayrıca düzenlenmesi, bu grupta yer alacak kimselere karşı özel bazı hakların tanınmasına hizmet edecektir. Kısaca, her vatandaşın yararlanabileceği haklardan ziyade, “genç” olarak nitelendirilecek kişilerin “özel yararına” yönelik hakların varlığı söz konusu olacaktır.

Bu araştırmaya konu olan haklar da, gençlere ilişkin ayrı başlık altında düzenlenmiş haklar ya da “gençler” ve “gençlik” kavramlarına özel vurgu yapılarak anayasa bünyesinde toparlanmış düzenlemelerdir. Kısaca, bir ülkedeki her bireyin sahip olması gereken temel haklardan ziyade, “gençliğe ve gençlere özgü” anayasal haklar ve düzenlemeler bu araştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır.

1.3. Gençlik Haklarına İlişkin Uluslararası Korumanın Zayıflığı

Gençlik hakları ile ilgili önemli problemlerden birisi de bu alana ilişkin yeterli seviyede uluslararası korumanın bulunmamasıdır. Bu alana benzer fakat farklı bir alana ilişkin bir örnek vermek gerekirse, mesela çocuk hakları bağlamında birçok ülke anayasasında belirli bazı düzenlemeler bulunmaktayken, aynı zamanda çocuklara özgü hakların ve gü-

vencelerin uluslararası düzlemde de teminat altına alınması durumundan bahsedilebilir. Bu noktada, uluslararası alanda etkililiği hayli fazla olan 20 Kasım 1959 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi’nden bahsedilebilir; ayrıca ülkemizin de tarafı olduğu 20 Kasım 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi de örnek gösterilebilir. Hukuken bağlayıcılığı olan bu sözleşmeye taraf devletler, sözleşmede yer alan ve çocuklara ilişkin haklar ve düzenlemelerle ilgili gerekli önlemleri alma yükümlülüğü altına girmişlerdir. Dolayısı ile iç hukuk sistemlerinde çocuklarla ilgili gerekli tedbirleri almalıdırlar. Neticede Türkiye Cumhuriyeti Anayasasınının 90. maddesi uyarınca “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz*”. Ayrıca aynı maddeye göre, “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır*”. Diğer birçok ülkede de ülkemiz hukuk sistemine benzer şekilde uluslararası antlaşmaların geçerlilikleri bulunmaktadır. Kaldı ki, ilgili uluslararası sözleşmeye taraf olan devletin sözleşmeye uygun davranma yükümlülüğü uluslararası hukuktan da kaynaklanmaktadır.

İnsan haklarının korunması bağlamında evrensel koruma sistemi Birleşmiş Milletler koruma sistemi olarak düşünülmektedir (Eren, 2020). Ayrıca Birleşmiş Milletler sisteminin yanı sıra, bölgesel sistemler nezdinde de çocuk haklarının korunması söz konusudur. Görüldüğü gibi, çocuk haklarına ilişkin ülkelerin iç hukuk sistemleri bağlamında anayasalarındaki korumanın yanı sıra uluslararası düzlemde de bir koruma mevcuttur. Çocuk hakları gibi örneklerin çoğaltılması da mümkündür. Neticede Birleşmiş Milletler nezdinde kadın hakları, insan kaçakçılığı, ayrımcılığın önlenmesi, köle ticareti gibi birçok alanda uluslararası sözleşmeler mevcuttur. Bu alanlardan birçoğunun diğer bölgesel sistemlerde de bağlayıcı olan ya da olmayan nitelikte belgelerle düzenlenmesine de işaret edilebilir.

Aslında gençlik hakları ya da gençlerin yararına özel haklara veya düzenlemelere bazı uluslararası nitelikte belgeler içerisinde rastlanmaktadır. Örneğin, Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi kapsamında gençlerden söz edilmektedir. Fakat bu sözleşmede kısıtlı bir şekilde gençlere ilişkin bir vurgu göze çarpmaktadır. Bu sözleşme, “*Ailenin, Anneliğin, Çocukların ve Gençlerin Korunması*” kavramından hareketle gençliğe bir vurgu yapmakla yetinmektedir. Bunlarla birlikte, Arap Birliği’ne üye devletlerin hükümetlerinin 1994 yılında kabul ettikleri İnsan Hakları Arap Şartı içerisindeki m. 39’da da “*Genç kişilere, fiziksel ve ruhsal gelişmelerini tamamlayabilmeleri için tüm fırsatlardan yararlanma hakkı verilmelidir*” ifadesi yer almaktadır. Keza, Avrupa Sosyal Şartı kapsamında da “*Çocukların ve Gençlerin Korunma Hakkı*” bağlamında gençlere yönelik bir vurgu yapılmıştır. Esasen Avrupa Sosyal Şartı kapsamında, diğer belgelere nazaran gençlere yönelik daha fazla düzenleme göze çarpmaktadır. Ancak bahsedilen bu belgelerin hiçbirisi, örneğin kadın haklarına ya da çocuk haklarına ilişkin var olan belgelerle aynı nitelikte görünmemektedir; bahsedilen belgeler gençlere ilişkin müstakil belgeler değildir. Özetle bu belgelerdeki gençlik vurgusu sınırlı kalmıştır. Bunlarla

birlikte, gençlerin katılım hakları bağlamında Avrupa Konseyi nezdinde ortaya konmuş olan “Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılımına İlişkin Yeniden Düzenlenmiş Avrupa Şartı” gibi çeşitli uluslararası nitelikte belgelerden de bahsedilebilir. Fakat yukarıda örnek verildiği türden bağlayıcı nitelikte ve Birleşmiş Milletler sistemi gibi evrensel nitelikte bir koruma sağlayan uluslararası bir sözleşmenin varlığı karşısında, aynı türden bir korumanın gençlerin hakları bağlamında varlığından bahsetmek mümkün değildir.

Neticede bu araştırmanın konusu kapsamındaki “gençlik hakları” ya da gençlere ilişkin haklar ve düzenlemeler bağlamında, yukarıda örnek verilen konular bakımından olduğu türden uluslararası düzeyde bir koruma söz konusu değildir. Kaldı ki, böyle bir korumanın ileri bir tarihte var olması ihtimalinde dahi gene tartışılacak mevzular bulunmaktadır. Nitekim uluslararası hukukun iç hukuka üstünlüğü tartışılmakta ve böyle bir üstünlüğün var olmadığı görüşüne de rastlanılmaktadır. Fendoğlu’nun (2020) da tespit ettiği üzere, örneğin ülkemiz hukuk sistemine göre, uluslararası insan hakları metinleri ya da insan haklarına ilişkin uluslararası andlaşmalar kanunların üzerinde kabul edilse bile anayasadan üstün sayılamazlar. Ayrıca doktrinin de altını çizdiği üzere, insan hakları hukuku alanında, ulusal koruma -yani iç hukuktaki koruma- esas, uluslararası hukuktaki koruma ise ikincil niteliktedir; iç hukukta asıl olan ise, insan haklarının anayasayla güvence altına alınmasıdır ve dolayısıyla anayasal güvenceler insan hakları hukuku bağlamında daha önemli görülmektedir (Eren, 2020; Kalabalık, 2009). Bu açıklamalara göre ülkelerin iç hukukları bağlamında, anayasalarda gençlere ilişkin hakların yer alması ve ilgili düzenlemelerin yapılması gerekliliği ortadadır. Fakat asıl sorun ise, gençlerin haklarının anayasal düzlemde ne şekilde düzenlenmesi gerektiğine ilişkindir ve bu çalışma içerisinde bu soruna da değinilecektir.

Bu araştırmanın amacı, öncelikle dünya anayasalarının hangilerinde gençlerin haklarının düzenlendiği konusunun araştırılması, karşılaştırmalı bir metot kullanılarak elde edilen bulgulara göre sonuç bağlamında ülkemizdeki durum ile kıyaslama yapılması ve nihai bir değerlendirmenin ortaya konmasıdır. Yapılacak değerlendirme kapsamında, Türkiye’de varlığı bilinen yeni anayasa çalışmalarına katkıda bulunacak nitelikte çeşitli önerilerin belirlenmesi de isabetli olacaktır. Araştırma kapsamında öncelikli olarak, “Dünyada hangi ülkelerin anayasalarında gençlik haklarına az ya da çok vurgu yapılmıştır ?” sorusuna cevap aranacaktır. Bununla birlikte, “Hangi anayasalar gençlik haklarına kısaca değinmiş, hangileri ayrı başlık altında gençlerin haklarına yer vermiş, hangileri daha detaylı düzenlemeler yapmıştır ?” soruları üzerinde de durulacaktır. Elde edilecek bulgular ışığında, “Türkiye’deki durum diğer ülkelere göre nasıl değerlendirilmelidir ve yeni bir anayasa bağlamında Türkiye için hangi öneriler ileri sürülebilir ?” soruları da cevaplanmaya çalışılacaktır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada, dünyadaki anayasaların hangilerinin gençlere ilişkin haklara ve teminatlara yer verdiğini ve yer verenlerin ne şekilde düzenleme yaptıklarını öğrenmek amacıyla

nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Bu kapsamda literatür taraması ve doküman incelemesi teknikleri kullanılarak araştırma konusuna ilişkin anayasal düzenlemeler tespit edilmeye çalışılmıştır.

2.2. Araştırmadaki Çalışma Grubu Dokümanları

Bu araştırmanın çalışma grubu dokümanlarını dünya anayasaları oluşturmaktadır. Yeryüzünde mevcut anayasaların tamamına yakını incelenmiştir. Araştırmada anayasaların seçilmesinin nedeni, çeşitli hak kategorileri ve herhangi bir konuya ilişkin temel güvencelerin ulusal hukuk sisteminde teminat altına alındığı ve bunların çerçevesinin düzenlendiği temel metinlerin anayasalar olmasıdır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Veri Kaynakları

Araştırmada esas alınan dünya çapındaki anayasaların birçoğuna Ağustos-Eylül 2021 ayları arasında “Constitute: The World’s Constitutions to Read, Search and Compare” isimli internet sitesinden (www.constituteproject.org) ulaşılmıştır. Sitenin direktörlerinin isimlerini de içeren ve sitede yapılması istenilen referansın tamamına çalışmanın kaynakçasında yer verilmiştir. Bu internet sitesi, dünya anayasalarının tamamının İngilizce çevirilerinin yer aldığı bir sitedir. Adı geçen internet sitesi, anayasaların İngilizce çevirilerini bünyesinde toplamakla birlikte, bu çevirilere nasıl ve hangi kaynaklar aracılığıyla ulaşıldığına da referans yapmıştır. Yapılan referansların birçoğu yazar tarafından kontrol edilmiştir. Fakat bu sitede yer alan İngilizce çeviriler resmi çeviriler değildir.

Yukarıda adı geçen internet sitesinde yer alan dokümanlar incelendikten sonra, ulaşılabildiği kadar mümkün olan anayasaların ait olduğu ülkeler çapında yazar tarafından ayrıca inceleme yapılmış ve ilgili ülkelerin parlamentoları, devlet başkanlığı ya da diğer resmi makamları tarafından yayımlanan İngilizce çevirilerle de kıyaslama yapılarak teyit işlemi gerçekleştirilmiştir (Constitutional Court of The Republic of Croatia, İspanyol Resmi Gazete Ofisi, İtalyan Senatosu Resmi Web Sitesi, Parliament of Greece, Presidency of the Republic of Belarus, Presidency of the Republic of Cameroon, The Federal Assembly - The Swiss Parliament, The Government Communications Office (GCO) of QATAR, The Web site of the National People's Congress (NPC) of the People's Republic of China). Bu kıyas neticesinde büyük ölçüde anayasa çevirilerinin örtüştüğü görülmüş, anlamı bozmayacak nitelikte yalnızca birkaç kelimedeki küçük farklılıklara rastlanılmıştır. İlgili ülkelerin resmi makamları tarafından yayımlanan İngilizce anayasa çevirilerinin bazılarının resmi kuruluşların raporlarında kullanılmak üzere hazırlandığı tespit edilmiştir.

Resmi makamlar tarafından İngilizce anayasa çevirilerine ulaşılamayan ülkelerin anayasaları bakımından ise, “Constitute Project” adlı internet sitesi dışında diğer bazı internet sitelerine müracaat edilerek bir kıyas yapılmıştır. Bu sitelerin bazıları Birleşmiş Milletler Örgütü’ne ya da bu örgüte bağlı faaliyet gösteren kuruluşlara ait resmi internet siteleridir. Bu tür internet siteleriyle birlikte gene internet ortamında anayasaların İngilizce çeviri-

lerini yayımlayan ve bilinen bazı internet siteleri de incelenmiştir (Codices-Council of Europe, Council of Europe-Venice Commission, Georgetown University-Political Database of the Americas, UN High Commissioner for Refugees (UNHCR) / refworld, WIPO (World Intellectual Property Organization)).

Yukarıdaki veri kaynakları İngilizce çeviriler içermektedir. İngilizce dışında yazarın hâkim olduğu diğer bir dil olan Fransızca analizler de gerçekleştirilmiş, örneğin Fransız Anayasasının orijinal Fransızca metni Fransız Millet Meclisinin (Assemblée Nationale) resmi internet sitesinden (<https://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp>) incelenmiştir.

Yukarıdaki kaynaklara ek olarak “kaynakça” kısmında kendilerine yer verilen bazı Türkçe çalışmalar da (Eren ve Aleskerli, 2005; “Avrupa birliği üyesi bazı ülkelerin anayasaları”, 2011) yeri geldiğinde incelenmiştir. Fakat bu çalışmalardaki Türkçe anayasa çevirisi sayısı fazla değildir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında yapılan doküman incelemesine konu olan dokümanlar, yani dünya anayasaları bakımından içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Anayasalar sistematik bir şekilde incelemeye tabi tutulmuş ve her bir ülkenin anayasasında gençlik ile ilgili haklar ve düzenlemeler araştırılmıştır. Bu anayasalar içerisinde hangilerinin gençliğe ya da gençlere vurgu yaptığı tespit edilmiştir. Bu noktada gençlik haklarına vurgu yapan anayasaların, “gençler” ya da “gençlik” ifadesini içeren ayrı bir başlık altında düzenleme yapıp yapmadığı ya da anayasalar içerisindeki çeşitli maddelerde kısa vurgular mı yoksa yeterli düzenlemeler mi yapıldığı araştırılmıştır. Araştırma bulguları çeşitli kategorilere ayrılmış ve tek bir madde ya da bir kaç madde içerisinde kısa vurgular yapan anayasalar veya ayrı başlık altında konuyu düzenleyen anayasalar gibi çeşitli ayrımlar ortaya konarak bir tasnif gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın bulguları elde edilirken, her bir anayasa üzerinde ayrı ayrı içerik analizi yapılmasına rağmen, bir araştırma makalesinin boyutlarını aşacağından dolayı, incelenen anayasaların gençlere vurgu yapan her bir maddesinin Türkçe çevirisine yer verilmemiş, ortak vurgular yapan anayasaların benzer maddelerine işaret etmek amacıyla, belirli bazı ülke anayasalarının konuyla ilgili örnek maddelerinin Türkçe çevirilerine “bulgular” kısmında yer verilmiştir.

Araştırmaya konu olan anayasaların İngilizce ya da Fransızca versiyonları incelemeye tabi tutulmakla birlikte, bu yabancı dillerdeki anayasaların Türkçeye çevrilmesi faaliyeti yazar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çevirilerde ana metinlere en yakın çeviri yapılmaya çalışılmakla birlikte, motamot³ bir çeviri yapılmadığı durumlar da söz konusu

3) TDK sözlüklerinde yer aldığı tanımla birlikte, “kelimesi kelimesine” ya da “aynen” anlamında kullanılmıştır.

olmuştur. Yazar Türkçeye çeviri bağlamında çeşitli ifadeler arasında şahsi düşüncesine göre en uygun ifadeyi seçerek çeviri yapmıştır. Örneğin yazar, İsviçre Anayasasının İngilizce çevirisinin 11. maddesindeki “.....that their power of judgement allows” ifadesinin Türkçede en doğru anlamının “muhakeme kabiliyetlerinin izin verdiği ölçüde” olduğunu düşünerek bu şekilde bir çeviri yapmıştır. Fakat “power of judgement” ifadesi, “temyiz gücü”, “ayırt etme kabiliyeti” gibi farklı anlamlarla da Türkçeye çevrilebilir. Özetle, bu çalışmadaki çeviriler resmi olmayan, yazara ait çevirilerdir.

Araştırma sonucu elde edilen bulgular karşılaştırmalı bir metot kullanılarak sonuç kısmında Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında konuyla ilgili mevcut maddelerle kıyaslanmış ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasasındaki ilgili maddenin diğer ülke anayasaları karşısında bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

2.5. Araştırma Etiği

Bu araştırma kapsamında etik kurallara uygun bir veri analizi yapılmıştır. Araştırmada yer verilen alıntılar bilimsel kurallar çerçevesinde hazırlanarak gerekli referanslar yapılmıştır. İlgili kaynakların tamamına kaynakça bölümünde yer verilmiştir. Ayrıca çalışmanın tamamı gerekli programların kontrolüne tabi tutularak benzerlik durumu da gözden geçirilmiştir.

3. Bulgular

Bu çalışmanın konusu kapsamında yeryüzündeki anayasaların tamamına yakını incelenmiş ve “gençlik” ile ilgili görülen maddeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Anayasaların birçoğunda gençliğe yalnızca bir veya birkaç madde içerisinde vurgu yapıldığı görülmüş, bazılarında ise “gençlik” ifadesine başlık kısmında yer verilerek ayrı birer madde içerisinde hükümler düzenlendiği tespit edilmiştir. Esasen, anayasalardaki sistematik ve madde düzenleme teknikleri bağlamında, bir konunun ayrı bir başlık altında düzenlenmesi, o konuya verilen ayrıcalıklı statüye de işaret etmektedir. Bu nedenle araştırma kapsamında “ayrı başlık” altında “gençlik” vurgusu yapan anayasalar ayrılmıştır. Fakat ayrı bir başlık altında yapılan düzenlemenin yeterli olup olmadığı ayrı bir konudur ve her zaman tartışmaya açıktır.

3.1. İçerisinde Az ya da Çok Gençlik Vurgusu Olan Dünya Anayasaları

Dünya ülkelerinin tamamına yakınının anayasaları arasında az ya da çok gençliğe vurgu yapan, tekil bir madde içerisinde ya da daha fazla madde içerisinde veya ayrı başlık altında gençliğe ilişkin düzenleme barındıran anayasaların tamamı aşağıdadır:

Arnavutluk, Cezayir, Angola, Ermenistan, Avusturya, Bahreyn, Belarus, Benin, Bolivya, Brezilya, Burkina Faso, Kamerun, Yeşil Burun Adaları, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Çin Halk Cumhuriyeti, Kolombiya, Komorlar, Demokratik Kongo Cumhuriyeti,

Kongo Cumhuriyeti, Fildişi Sahili, Hırvatistan, Küba, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, Mısır, Etiyopya, Gabon, Gambia, Gürcistan, Almanya, Gana, Yunanistan, Guyana, Honduras, Macaristan, Hindistan, Irak, İtalya, Ürdün, Kenya, Kuveyt, Kore Cumhuriyeti (Güney Kore), Lesoto, Libya, Lihtenştayn, Maldivler, Moldova Cumhuriyeti, Fas, Mozambik, Myanmar, Nepal, Nikaragua, Nijer, Nijerya, Norveç, Papua Yeni Gine, Paraguay, Filipinler, Polonya, Portekiz, Katar, Romanya, Ruanda, Sao Tome ve Principe, Senegal, Seyşeller, Sierra Leone, Slovenya, Somali, Güney Sudan, İspanya, Sri Lanka, Sudan, Surinam, İsveç, İsviçre, Suriye Arap Cumhuriyeti, Tayland, Doğu Timor, Togo, Tunus, Türkiye, Türkmenistan, Uruguay, Vanuatu, Venezuela, Vietnam, Yemen, Zambiya ve Zimbabve Anayasaları.

Yukarıda isimlerine yer verilmeyen anayasaların bazılarında “çocuk” kavramı ya da “ergenlik” kavramlarına yer verilerek bu kavramlara ilişkin bazı düzenlemeler getirilmiştir. Fakat isimlerine yer verilmeyen anayasalarda “gençlik” ifadesi hiç geçmemekte ve gençlere ilişkin herhangi bir düzenlemeye rastlanmamaktadır. İsimlerine yer verilmeyen bir ya da iki anayasa içerisinde ise, doğrudan gençlerle ve gençlik haklarıyla ilgili olmaksızın, örneğin çalışma hakkı ile ilgili “gençlere” kısa vurgular yapılmıştır.

3.2. Ayrı Başlık Olmaksızın Bir ya da Birkaç Madde İçerisinde Gençliğe Vurgu Yapan Dünya Anayasaları

Yukarıda isimlerine yer verilen ülke anayasalarının bazılarında, herhangi ayrı bir başlık altında olmaksızın, gençliğe yalnızca bir ya da birkaç madde içerisinde vurgu yapılmış; devletin gençlikle ilgili gerekli tedbirleri sağlaması gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu anayasalar aşağıda yer almaktadır:

Arnavutluk, Ermenistan, Avusturya, Bahreyn, Belarus, Benin, Bolivya, Burkina Faso, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çin Halk Cumhuriyeti, Kolombiya, Komorlar, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Fildişi Sahili, Hırvatistan, Küba, Dominik Cumhuriyeti, Etiyopya, Gabon, Gambia, Gürcistan, Almanya, Gana, Yunanistan, Honduras, Macaristan, Hindistan, Irak, İtalya, Ürdün, Kore Cumhuriyeti (Güney Kore), Kuveyt, Lesoto, Libya, Lihtenştayn, Maldivler, Fas, Myanmar, Nepal, Nikaragua, Nijer, Nijerya, Norveç, Papua Yeni Gine, Filipinler, Polonya, Katar, Ruanda, Senegal, Seyşeller, Sierra Leone, Slovenya, Somali, İspanya, Sri Lanka, Sudan, İsveç, Suriye Arap Cumhuriyeti, Tayland, Togo, Tunus, Türkmenistan, Uruguay, Vanuatu, Venezuela, Vietnam, Yemen.

Yemen Anayasası m. 30: *Devlet anneleri ve çocukları korur, gençleri ve gençliği destekler.*

Arnavutluk Anayasası m. 54: *Çocuklar, gençler, hamile kadınlar ve yeni anneler devlet tarafından özel korunma hakkına sahiptir.*

Ermenistan Anayasası m. 86: *Devlet politikasının ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki temel hedefleri, gençlerin siyasi, ekonomik ve kültürel hayata katılımını teşvik etmek olacaktır.*

Bahreyn Anayasası m. 5: *Devlet, özellikle gençlerin fiziksel, ahlaki ve entelektüel gelişimine önem verir.*

Belarus Anayasası m. 32: *Gençlerin ruhsal, ahlaki ve fiziksel gelişimleri için hakları garanti altına alınmıştır.*

Devlet, gençlerin toplumun siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişimine özgür ve etkin katılımı için gerekli tüm koşulları yaratır.

Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası m. 46: *Devlet, çocukların ve gençlerin her yönden ahlaki, entelektüel ve fiziksel gelişimini destekler.*

Hırvatistan Anayasası m. 62: *Devlet anneliği, çocukları ve gençleri korur ve insana yakışır bir yaşam hakkını destekleyen sosyal, kültürel, eğitimsel, maddi ve diğer koşulları yaratır.*

Yunanistan Anayasası m. 21: *Devlet, vatandaşların sağlığına özen gösterir ve gençliğin, yaşlıların, sakatların korunması ve muhtaçların yardımına yönelik özel tedbirler alır.*

Irak Anayasası m. 29: *Devlet, annelerin, çocukların ve yaşlıların korunmasını garanti eder, çocuklara ve gençlere bakar, yeteneklerini geliştirmeleri için uygun koşulları sağlar.*

İtalya Anayasası m. 31: *Cumhuriyet, gerekli hükümleri benimseyerek anneleri, çocukları ve gençleri korur.*

Kuveyt Anayasası m. 10 ve m. 40:

m. 10: *Devlet, gençliği gözetecek ve onu sömürüden, ahlaki, bedensel ve ruhsal ihmallerden koruyacaktır.*

m. 40: *Devlet, gençlerin fiziksel, ahlaki ve entelektüel gelişimine özel önem verir.*

Libya Anayasası m. 5: *Devlet, annelerin, çocukların ve yaşlıların korunmasını garanti eder ve çocuklara, gençlere ve özel ihtiyaçları olan kişilere bakar.*

Katar Anayasası m. 22: *Devlet, gençliği korur, onu yolsuzluk sebeplerinden korur, sömürüye karşı korur, fiziksel, zihinsel ve ruhsal ihmalin kötülüklerine karşı korur ve yeteneklerini farklı sektörlerde geliştirmesi için uygun koşulları sağlar.*

İspanya Anayasası m. 48: *Kamu makamları, gençlerin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmaya özgür ve etkin katılımı için gerekli koşulları teşvik edecektir.*

Suriye Arap Cumhuriyeti Anayasası m. 20: *Devlet, anneliği ve çocukları korur, küçük çocuklara ve gençlere bakar ve yeteneklerinin gelişmesi için uygun koşulları sağlar.*

3.2.1. Ayrı Başlık Olmaksızın Birkaç Madde İçerisinde Gençliğe “Kapsamlı” Vurgu Yapan Anayasalar

Tunus Anayasası m. 8, m. 39, m. 133:

m. 8: *Gençlik, ulusun inşasında aktif bir güçtür. Devlet, gençlerin kapasitelerini geliştirmeleri ve potansiyellerini gerçekleştirmeleri için gerekli koşulları sağlamaya çalışır, sorumluluk almalarını destekler ve sosyal, ekonomik, kültürel ve politik kalkınmaya katılmalarını yaygınlaştırmaya çalışır.*

m. 39: *Devlet, her düzeyde ücretsiz halk eğitimi hakkını garanti eder ve yüksek kalitede eğitim ve öğretim elde etmek için gerekli kaynakları sağlar. Devlet, aynı zamanda genç*

nesillerde Arap-Müslüman kimliğini ve milli aidiyetini pekiştirmek, Arap dilinin kullanımını güçlendirmek, teşvik etmek ve yaygınlaştırmak, yabancı dillere açık olmak, insan medeniyetlerini ve insan hakları kültürünü yaygınlaştırmak için çalışır.

m. 133: Seçim yasası, gençlerin yerel yönetim kurullarında temsil edilmesini güvence altına alır.

Cezayir Anayasası:

m. 75: Devlet, gençlerin yeteneklerini geliştirmek ve yaratıcı enerjilerini canlandırmak için tüm kurumsal ve maddi araçları temin eder. Devlet, gençleri siyasi hayata katılmaya teşvik eder. Devlet, gençleri sosyal hastalıklardan korur. Bu maddenin uygulanma şartlarını kanun belirler.

m. 84: Devlet ayrıca, tarihin yazılmasını ve genç nesillere öğretilmesini teşvik etmek için çaba gösterecektir.

m. 85: Tüm bireysel özgürlükler, başkalarının Anayasa tarafından tanınan haklarına saygı gösterilerek kullanılır; özellikle onur, özel hayatın gizliliği ve ailenin, gençliğin ve çocukluğun korunması hakkına saygı gösterilmesine dikkat edilir.

Aşağıdaki diğer bir kısımda tasnif edildiği üzere, Cezayir Anayasasının diğer bazı maddeleri içerisinde gençlere ilişkin çeşitli konseyler kurulması da öngörülmüştür.

Fas Anayasası:

m. 33: Aşağıdakiler için tüm uygun önlemleri almak kamu otoritelerinin görevidir:

- ülkenin sosyal, ekonomik, kültürel ve politik gelişimine gençlerin katılımını teşvik etmek ve yaygınlaştırmak;
- gençlerin kendilerini aktif ve ortak bir yaşam kurmalarına yardımcı olmak ve onlara akademik, sosyal veya profesyonel adaptasyonun zorluğunda yardım etmek;
- gençlerin kültüre, bilime, teknolojiye, sanata, spora ve eğlenceye erişimini kolaylaştırmak, tüm bu alanlarda yaratıcı ve yenilikçi potansiyellerini tam olarak kullanmaları için uygun koşulları yaratmak.

Bu amaçla bir Gençlik ve Ortak Eylem Danışma Konseyi oluşturulur.

Aşağıdaki diğer bir kısımda tasnif edildiği üzere, Fas Anayasasının diğer bazı maddeleri içerisinde gençlere ilişkin çeşitli konseyler kurulması da öngörülmüştür.

3.3. Başlangıç Bölümlerinde Gençlik Vurgusu Olan Dünya Anayasaları

Yukarıda sayılan ülkelerden bazılarında ise, anayasaların başlangıç bölümlerinde gençliğe ilişkin bazı vurgulara rastlanmaktadır. Örneğin:

Kamerun Anayasası Başlangıcı: Millet, insan toplumunun doğal temeli olan aileyi koruyacak ve geliştirecektir. Kadınları, gençleri, yaşlıları ve engellileri koruyacaktır.

Çad Anayasası Başlangıcı: Biz Çad Halkı, ülkemizde kadın erkek eşitliğini gerçekleştirmek için toplumsal cinsiyet ve gençliğin teşvik edilmesini gerekli faktörler olarak

kabul etmekteyiz ve kalıcı insani gelişme için bunları dikkate almanın zorunluluğunu tanımaktayız.

Cezayir Anayasası Başlangıcı: *Temsil ettikleri muazzam enerjinin bilincinde olarak, gelecek nesillerin çıkarlarını korumak için siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel zorlukların üstesinden gelme özelemleri ve kararlılıklarıyla Cezayir gençliğinin katılımı gereklidir ve onlar için aile ve okul tarafından kaliteli bir eğitim garanti edilmektedir.*

Mısır Anayasası Başlangıcı: *İnsanlık tarihindeki büyük devrimlerle karşılaştırıldığında, 25 Ocak - 30 Haziran Devrimi, içerdığı yoğun halk katılımı - on milyonlarca olduğu tahmin ediliyor - ve gençliğin önemli rolü nedeniyle benzersiz bir devrimdir.*

Macaristan Anayasası Başlangıcı: *Ortak şekillendirilmiş bir geleceğe ve genç nesillerin bağlılığına güveniyoruz. Çocuklarımızın ve torunlarımızın yetenekleri, azimleri ve moral güçleri ile Macaristan'ı yeniden büyük yapacaklarına inanıyoruz.*

Yukarıdakilerin yanı sıra, uzun paragraflar halinde başlangıç bölümlerinde gençliğe vurgu yapan Guyana, Nikaragua ve Sudan Anayasalarından da bahsedilebilir.

3.4. Gençlere ilişkin Özel Kurul veya Konsey Kurulmasını Öngören Dünya Anayasaları

Yukarıda bahsedilen ülkelerle birlikte, anayasalarında gençlerin yararına danışma konseyleri kurulmasını öngören ülkelere de rastlanmaktadır. Bunlardan bazılarının ise, “organik yasalar”la birlikte gençliğe ilişkin bu tür kurumların düzenlenmesi gerektiğini vurguladığını da eklemek gerekir. Örneğin:

Kongo Cumhuriyeti Anayasası, “Gençlik Danışma Konseyi” başlıklı m. 236 ve 237:

m. 236: *Nesiller arası bir yönetim çerçevesinde gençliğin tam gelişimi ile bağlantılı sorular hakkında görüş bildirmekten sorumlu bir Gençlik Danışma Konseyi kurulmuştur.*

m. 237: *Bir organik yasa, Gençlik Danışma Konseyi'nin organizasyonunu, yapısını ve işleyişini belirler.*

Fas Anayasası:

m. 170: *Bu Anayasanın 33. maddesi uyarınca oluşturulan Gençlik ve Ortak Eylem Danışma Konseyi, gençliğin korunması ve ortak yaşamının desteklenmesi alanlarında bir danışma mercüdür. Bu alanlarla ilgili sorunları incelemek ve takip etmek ve gençliği ve ortak eylemlerini doğrudan ilgilendiren herhangi bir ekonomik, sosyal ve kültürel düzen konusunda önerileri formüle etmek ve aynı zamanda toplumun gelişimini sağlamakla görevlidir. Gençliğin yaratıcılığını ve sorumlu yurttaşlık ruhu içinde ulusal yaşama katılmalarını teşvik eder.*

Cezayir Anayasası:

m. 224: *Cumhurbaşkanının himayesinde danışma kurumu niteliğinde bir Gençlik Yüksek Kurulu kurulur.*

Kurul, gençlik temsilcilerini, hükümet temsilcilerini ve gençlik konularından sorumlu kamu kurumlarının temsilcilerini içerecektir.

m. 225: *Gençlik Yüksek Kurulu, gençlerin ihtiyaçları ile ekonomik, sosyal, kültürel ve sportif alanlardaki refahları ile ilgili konularda görüş ve tavsiyelerde bulunur.*

Kurul, milli değerlerin, vatan bilincinin, sivil ruhun ve toplumsal dayanışmanın gençler arasında yaygınlaşmasına da katkıda bulunur.

3.5. Ayrı Bir Başlık Altında Gençlere İlişkin Düzenleme Yapan Dünya Anayasaları

Yukarıdaki bilgilerin yanı sıra, esas olarak incelenmesi gereken bazı diğer ülke anayasaları da vardır ki bunlar “gençlik” kavramına madde başlıklarında da yer vermektedirler. Bu anayasaların bazılarındaki gençlik ile ilgili maddeler kapsamlı olarak nitelendirilebilirken, bazılarındaki maddeler ise başlıklarında gençlik vurgusu olsa da yeterince kapsamlı görünmemektedirler. Fakat çalışmada daha önce bahsedildiği üzere, her hâlükârda bir konuya ilişkin anayasada ayrı bir başlık açılması, o konunun daha önemli bir statüde görülmesine bir işaret olarak değerlendirilebilir.

Aşağıdaki ülkelerin anayasalarında, “gençlik” ya da “genç insanlar” ifadelerinin yer aldığı başlıklar altında gençliğe vurgu yapılmaktadır:

Angola, Bolivya, Brezilya, Yeşil Burun Adaları, Kongo Cumhuriyeti, Ekvador, Mısır, Guyana, Kenya, Lesoto, Maldivler, Moldova Cumhuriyeti, Mozambik, Paraguay, Portekiz, Romanya, Sao Tome ve Principe, Güney Sudan, Surinam, İsviçre, Doğu Timor, Türkiye, Zambiya, Zimbabve.

Bünyelerinde ayrı başlık altında gençliğe vurgu yapan anayasaların bazılarından aşağıda bahsetmekte fayda vardır:

Angola Anayasası, “Gençlik” başlıklı m. 81: *1. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklarından etkin bir şekilde yararlanmalarını sağlamak için gençler, özellikle şu alanlarda özel korumaya sahiptirler:*

- a. Eğitimde, mesleki alıştırma sürecinde ve kültürde;*
- b. İlk işine girişte, çalışma ve sosyal güvenlikle ilgili olarak;*
- c. Konut erişiminde;*
- d. Beden eğitimi ve sporda;*
- e. Boş zamanlarının kullanımında.*

2. Bir önceki maddede yer alan hükümlerin uygulanması için kanun, gençlik politikalarının geliştirilmesi için temeller oluşturacaktır.

3. Gençlik politikasının öncelikli hedefleri, gençlerin kişiliklerinin geliştirilmesi, çalışma hayatına etkin katılmaları için gerekli koşulların yaratılması, yaratıcı düşünceye sahip olması ve toplum hizmeti anlayışı olacaktır.

4. Devlet, aileler, okullar, işletmeler, yerleşim yeri sakinleri örgütleri, kültür dernekleri ve vakıfları ile kültür ve eğlence kolektifleri ile işbirliği içinde hareket ederek, söz konusu hedeflere ulaşmada gençlik örgütlerini teşvik eder ve destekler; uluslararası gençlik değişimi programlarına katkıda bulunur.

Bolivya Anayasası, “Çocuk, Ergen ve Gençlerin Hakları” başlıklı m. 59: Devlet ve toplum, herhangi bir ayırım gözetmeksizin, gençlerin yasalara uygun olarak korunmasını, teşvik edilmesini ve üretken, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmaya aktif katılımını garanti eder.

Ekvador Anayasası, “Genç insanlar” başlıklı m. 39: Devlet, gençlerin haklarını garanti altına alır ve bu hakların etkin bir şekilde kullanılmasını, özellikle kamu sektörü başta olmak üzere tüm sektörlerde katılmalarını kalıcı olarak sağlayan ve destekleyen politikalar ve programlar, kurumlar ve kaynaklar aracılığıyla teşvik eder.

Devlet, gençleri ülkenin kalkınmasında stratejik oyuncular olarak tanır ve onların eğitim, sağlık, barınma, dinlenme, spor, boş zaman, ifade ve örgütlenme özgürlüğü haklarını güvence altına alır. Devlet, eğitime, ilk istihdama erişim garantisine ve girişimcilik becerilerinin geliştirilmesine vurgu yaparak, adil ve uygun koşullarda işgücüne katılmalarını teşvik eder.

Brezilya Anayasası, “Aile, Çocuklar, Ergenler, Gençler ve Yaşlılar” başlıklı m. 227: Çocukların, gençlerin ve gençliğin her türlü ihmal, ayrımcılık, sömürü, şiddet, zulüm ve baskıya karşı korunmasıyla birlikte, yaşam, sağlık, beslenme, eğitim, boş zaman, mesleki eğitim, kültür, haysiyet, saygı ve özgürlük haklarının mutlak öncelikle güvence altına alınması ailenin, toplumun ve hükümetin görevidir.

Yeşil Burun Adaları Anayasası, “Gençlik” başlıklı m. 71: 1. Bütün gençler, kişiliklerinin, fiziksel ve entelektüel kapasitelerinin gelişmesine ve sosyal, kültürel, politik ve ekonomik hayata tam entegrasyonlarına izin verilerek aile, toplum ve devlet tarafından özel korunma hakkına sahip olacaktır.

2. Aile, toplum ve Devlet, gençlerin siyasi yaşama, ekonomik ve sosyal kalkınmaya özgürce katılmalarını ve sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik hakları kullanmalarını teşvik eder.

3. Devlet ve toplum, gençlik için kültürel, sanatsal, eğlence, spor ve eğitim amaçlı organizasyonların oluşturulmasını destekler.

4. Devlet, aile dernekleri ve eğitim dernekleri, özel kurumlar ve gençlik örgütleri ile işbirliği içinde, mesleki eğitimi, ilk istihdama erişimi ve gençlerin özgür zihinsel ve fiziksel gelişimini teşvik etmek için ulusal bir gençlik politikası benimser.

Mısır Anayasası, “Gençlik” başlıklı m. 82: Devlet, gençlerin ve küçük çocukların yeteneklerini keşfetmelerine ve kültürel, bilimsel, psikolojik, yaratıcı ve fiziksel yetenek-

lerini geliştirmelerine yardımcı olur; onları grup ve gönüllü faaliyetlere katılmaya teşvik eder ve kamu hayatına katılmalarını sağlar.

Mozambik Anayasası, “Gençlik” başlıklı m. 123: 1. Mozambik halkının yurtsever geleneklerini onurlu bir şekilde savunan gençler, ulusal kurtuluş mücadelesinde ve demokrasi mücadelesinde belirleyici bir rol oynadılar ve toplumun yenilenmesi için bir güç oluşturdular.

2. Devlet politikası, özellikle gençlerin karakterlerinin uyumlu gelişimini sağlamaya, onların özgür ve yaratıcı çalışma zevki edinmelerine yardımcı olmaya, topluma hizmet duygularını geliştirmeye ve gençlerin topluma hizmet etmeleri için uygun koşulları sağlamaya yönelik olacaktır.

3. Devlet, gençlerin ulusal birliğin sağlanması ve ülkenin yeniden inşası, geliştirilmesi ve savunulması konusundaki girişimlerini teşvik eder, destekler ve geliştirir.

4. Devlet ve toplum, kültürel, sanatsal, eğlence, spor ve eğitim amaçlarına yönelik gençlik örgütlerinin oluşturulmasını teşvik eder ve destekler.

5. Devlet, ebeveynler ve eğitimden sorumlu kişileri temsil eden dernekler ve özel kurumlar ve gençlik örgütleriyle işbirliği içinde hareket ederek; gençlerin mesleki eğitimlerine, ilk işlerine, ücretsiz entelektüel ve fiziksel gelişimlerine erişimlerini teşvik etme ve destekleme kapasitesine sahip bir ulusal gençlik politikası benimser.

Paraguay Anayasası, “Gençlik” başlıklı m. 56: Gençlerin ülkenin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişimine aktif katılımı için koşullar geliştirilecektir.

Güney Sudan Anayasası, “Çocuklar, Gençlik ve Spor” başlıklı m. 40: Tüm hükümet kademeleri,

a. Çocukların ve gençlerin refahı için politikalar benimser ve kolaylıklar sağlar, ahlaki ve fiziksel olarak gelişmelerini, ahlaki ve fiziksel istismar ve terkedilmeden korunmalarını sağlar;

b. tüm vatandaşlar için dinlenme tesisleri ve sporu teşvik eder ve gençleri potansiyellerini geliştirmeleri için güçlendirir; ve

c. popüler spor kurumlarını, yerli oyunları ve bunların sürdürülebilirliğini düzenler, korur, destekler.

Yukarıdaki anayasaların yanı sıra, gençlerin korunmasına ve gençlerin çeşitli konularda teşvik edilmesine yönelik ayrı başlıklarda düzenlemeler yapan İsviçre Anayasasına da ayrıca değinmekte fayda vardır. Bu ülke, gençlerin korunması ile onlara destek olunarak teşvik edilmesinin farklı konular olduğunun bilincinde olan ülkelere örnektir. Ama her hâlükârda düzenlemelerinin yeterliliği de tartışılabilir. Kısacası bu ülke anayasası “başlıklar” seviyesinde doğru bir düşünce metodu izlemiş fakat başlık altındaki hukuki hükümleri kapsamlı bir şekilde düzenleyememiştir:

İsviçre Anayasası, “Çocukların ve gençlerin korunması” başlıklı m. 11: 1. Çocuklar ve gençler, bütünlüklerinin özel olarak korunması ve gelişimlerinin teşvik edilmesi hakkına sahiptir.

2. Muhakeme kabiliyetlerinin izin verdiği ölçüde haklarını kişisel olarak kullanabilirler.

“Çocukların ve gençlerin teşvik edilmesi” başlıklı m. 67: 1. Konfederasyon ve Kantonlar görevlerini yerine getirirken çocukların ve gençlerin teşvik ve korunmaya yönelik özel ihtiyaçlarını dikkate alır.

2. Konfederasyon, çocuklar ve gençlerle ders dışı çalışmaları destekleyerek kanton önlemlerini tamamlayabilir.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Yukarıda elde edilen bulguların tamamına göre, dünya anayasalarının bazıları içerisinde gençliğe ilişkin hiçbir vurgu yer almamaktadır. İncelenmelerine rağmen bu kategorideki anayasalara çalışma içerisinde yer verilmemiş ve isimlerinden bahsedilmemiştir. Fakat tespit edilen duruma göre, diğer birçok anayasa içerisinde az ya da çok gençliğe bir vurgu yapılmıştır. Yukarıdaki tasnifte de yer aldığı üzere, bazı anayasalar çok yetersiz bir şekilde gençliğe vurgu yapmış, diğer bazıları ise daha kapsamlı düzenlemeler yapmışlardır. Bazı anayasalar ayrı başlık altında gençlik konusunu düzenlemiştir; fakat Tunus, Cezayir ya da Fas Anayasalarının ayrı başlık açmamlarına rağmen, Paraguay Anayasası gibi ayrı başlık açan birçok ülke anayasasından daha kapsamlı düzenleme yaptıkları görülmüştür. Nihai tahlilde, gençliğe ve gençlere ilişkin düzenlemelere bünyesinde yer veren anayasaların birçoğu bağlamında “kapsam” açısından eleştiri yapılması mümkündür. Bu anayasalardan birçoğu sınırlı bir bakış açısıyla gençlik konusunu ele almış ve yalnızca korumacı bir yaklaşım benimsemiştir. İsviçre Anayasası gibi anayasalar ise, korumacı yaklaşımla birlikte teşvik edici bir yaklaşımdan da yana olmuştur; fakat bu bakış açısına rağmen gene yetersiz düzeyde düzenleme yapıldığı tespit edilmiştir.

Neticede elde edilen bulgulardan çıkarılacak sonuç, az sayıda anayasa içerisinde gençliğe ilişkin yerinde ve kapsamlı düzenlemeler yapılmasına rağmen, dünya anayasalarının genelinde yetersiz şekilde gençlik konusunun işlenmiş olmasıdır. Aşağıda, bahsedilen bu durum ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasasındaki durum arasında karşılaştırma yapılarak bir değerlendirme yapılacaktır.

4.1. Türkiye’deki mevcut durum değerlendirmesi

Konuyla ilgili ülkemizdeki durum incelendiğinde, 1982 Anayasasında, “Gençlik ve Spor” başlığı altındaki “Gençliğin korunması” alt ayrımı kapsamında yer alan 58. madde göze çarpmaktadır. Bu maddeye göre:

IX. Gençlik ve spor

A. Gençliğin korunması

Madde 58: *Devlet, istiklal ve Cumhuriyetimizin emanet edildiği gençlerin müspet ilmin ışığında, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetiştirme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri alır.*

Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.

Ülkemizdeki mevcut durum dikkate alındığında, diğer birçok ülkede olduğu gibi, ülkemiz anayasasında gençlik ifadesinin yer aldığı bir başlık altında çeşitli hükümlerin düzenlendiği gözlemlenmektedir. Fakat yukarıda yer verilen 58. maddenin kapsamı eleştiriye açıktır.

Her şeyden önce ana başlık olan “gençlik ve spor” başlığı çerçevesinde neden gençlik ve sporun birlikte zikredildiğinin açıklanması kolay değildir. Oysa sporla ilgili 59. madde incelendiğinde, sporun her yaşta insan tarafından yapılacağı anlaşılmaktadır ve yalnızca gençlikle alakalı olmadığı 59. madde tarafından zımnen ortaya konmuştur. Aslında ülkemizdekine benzer bir duruma, yukarıda yer verildiği üzere, Güney Sudan Anayasasında da rastlanılmaktadır. Bu ülkenin anayasası da çocuklar, gençlik ve spor konularını yan yana sıralamaktadır. Oysa spor ile gençlik kavramlarını ayrı ayrı ele almak daha isabetli görünmektedir. Diğer birçok ülkenin anayasasında olduğu üzere, yalnızca “gençlik” kavramına vurgu yapan bir başlığın daha yerinde olacağı belirtilebilir.

Anayasanın 58. maddesiyle ilgili asıl eleştiri ise, maddenin içeriğinin yetersizliğine ilişkindir. Özellikle, yalnızca gençlerin “korunması” esasından yola çıkılması doğru değildir. Yukarıda yer verildiği üzere, İsviçre Anayasasındakine benzer şekilde, koruma yaklaşımıyla birlikte -ya da bu anlayıştan ziyade- gençlerin desteklenmesi ve teşvik edilmesi yaklaşımına ağırlık verilerek yeni bir düzenleme yapılması daha isabetli görülebilir.

Bir başka önemli husus ise, gençlerin korunması başlıklı 58. maddenin, koruma sağlama bağlamında da yeterli olmadığı görüşüdür. Maddenin düzenlenişi, bahsedilen tehlikeler ve vurgu yapılan konular gençlik ile ilgili daha önemli problemlerin önüne geçmektedir.

4.2. Yeni Bir Anayasa İçin Hazırlanan Madde Taslağı ile İlgili Görüşler ve Öneriler

Ülkemizde tartışılan ve bu amaçla bazı çalışmaların mevcut olduğu bilinen “yeni bir anayasa” yapım süreci bağlamında, bu araştırmadan elde edilen bulgular ve sonuçlar ışığında çeşitli öneriler ileri sürülmesi de mümkündür.

Öncelikle yeni bir anayasa içerisinde “gençlik” ya da “gençler” ile ilgili yapılacak düzenleme kapsamında çeşitli olumlu yaklaşımların birlikte sergilenmesi gerekliliğinden söz edilmelidir. Bu noktada öğretinin kendisine sıklıkla atfı yaptığı üzere, Georg Jellinek’in sınıflandırmasından yola çıkılarak, “negatif”, “pozitif” ve “aktif” statü hakları ayırımına dayanan üçlü bir tasnif yapılabilir (Gözler, 2019, 2020-b; Eren, 2020; Döner, 2021; Fendoğlu, 2020; Kalabalık, 2019). Buna göre, yalnızca “negatif statü hakları” temelli “müdahale etmeme” yaklaşımına değil, aynı zamanda teşvik edici, imkân tanıyıcı yaklaşımlara da ihtiyaç vardır. Neticede, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasındaki temel ilkeler ve özellikle sosyal devlet ilkesi de dikkate alındığında, bu ilkenin yalnızca devlete karşı korunan hak ve hürriyetleri işaret etmediği de vurgulanmalıdır (Özbudun, 2019;

Gözler, 2019). Bu noktada sosyal hakların tanınması ve “pozitif statü hakları” bağlamında devletin çeşitli olanakları sağlaması da gerekmektedir⁴.

Fakat daha önemlisi ise, gençleri koruyucu ve onlara imkân tanıyıcı yaklaşımdan ziyade, gençlerin çeşitli alanlara “katılımı”nı sağlayıcı bir anlayışla konuya yaklaşılmasıdır. Esasen, buna benzer öneriler daha önce de dile getirilmiştir; örneğin çeşitli sivil toplum kuruluşları gençlerin haklarının anayasada yer alması gerektiğinden söz etmiş ve korumacı bir yaklaşımdan ziyade gençlerin bireysel özerkliklerini ön plana çıkarıcı bir yaklaşımla birlikte gençlik haklarının anayasal teminata kavuşturulması gerektiğinden bahsetmiştir (“Gençler ve anayasa raporu”, 2012). Kısaca, gençlerin sosyal, siyasi, bilimsel ve benzeri alanlara aktif katılımının sağlanması, yani “aktif statü hakları” denilen birçok hakkın gençlere tanınması bu tür bir yaklaşıma hizmet edecektir. Bu noktada bahsedilen haklar ise, seçme ve seçilme ya da siyasi parti kurma gibi, gençler de dahil bütün vatandaşlara tanınan fakat siyasi alanla sınırlı katılım haklarından ziyade, özellikle bilimsel ve sosyal alanlar olmak üzere birçok farklı alanda gençlerin aktif katılımını sağlayacak haklardır.

Özetle yeni bir anayasa içerisinde yer alması gereken gençlik hakları ve düzenlemeleyle ilgili maddenin, yukarıda bahsedilen bütün yaklaşımları içermesi isabetli bir öneridir. Bu noktada “Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılımına İlişkin Yeniden Düzenlenmiş Avrupa Şartı” içerisinde yer alan hususlara da dikkat edilmesinde fayda olabilir.

Bir başka önemli konu ise, Gözler’in (2020-a, 2020-b) de işlediği üzere, “program haklar ve hürriyetler” ile “normatifler haklar ve hürriyetler” ayrımına ilişkindir. Bu ayrım göre temel hak ve hürriyetler anayasada düzenlenmekte, fakat bağlayıcılık bakımından bazılarının arasında farklılıklar bulunmaktadır. Normatif haklar ve hürriyetler kesinlikle bağlayıcı olarak görülmekte iken, sosyal haklar gibi pozitif statü hakları program haklar ve hürriyetler niteliğinde görülmekte ve devletin ancak mali imkânları ölçüsünde sosyal hakların temini için yükümlülük altında olduğu düşünülmektedir. İşte bu ayrım göz önünde bulundurulduğunda gençler ile ilgili anayasalarda yer alacak haklar ve düzenlemeler bağlamında devletin birçok konuda yükümlülük altında olduğu görüşüne ağırlık verilmelidir; kısaca gençlerin haklarının birçoğu normatif haklar kapsamında yorumlanmalıdır. Fakat bu kapsamdaki her tür hak normatif haklar kapsamında değerlendirilirse, bu hakların ihlali ya da gereğinin yerine getirilmemesi durumunda dava yoluyla devletten talepte bulunma gibi bir ihtimal de sözkonusu olabilir. İşte bu noktada bir dengenin kurulması gerekliliğinden de söz edilebilir. Örneğin gençlerin meslek sahibi olması gerektiği açıktır ki, mesleği olmayan ve yeterli gelir elde edemeyen bir insanın sağlık hakkının,

4) Esasen Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 58. maddesinde devlete bazı konularda gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü yüklenmiştir ve devletten bazı edimler beklenmektedir. Buna göre madde kapsamında sosyal devlet ilkesine uygun ve pozitif statü haklarına ilişkin bir yaklaşımın bulunmadığı söylenemez; fakat bu yaklaşım temelinde dahi maddenin ana amacı “koruma” ile ilgilidir. Maddenin 1. fıkrasında “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı” gençlerin korunması amacı güdülmekteyken, 2. fıkrasında ise, “alkol düşkünlüğü”, “uyuşturucu maddeler”, “kumar ve benzeri kötü alışkanlıklar” gibi tehlikelere karşı gençlerin korunması amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında bahsedilen “pozitif statü hakları” temelli yaklaşım, “koruma” amaçlı tedbirlerden ziyade, “geliştirme” ve “teşvik etme” amacı güden hakların gençlere tanınmasına yöneliktir.

eğitim hakkının ya da yaşam hakkının dahi bu durumdan etkileneceği açıktır. Dolayısıyla örneğin meslek edinme hakkı normatif haklar kağısında değerlendirilmelidir. Neticede bir gencin meslek sahibi olması bakımından devlete yükümlülük yüklenmesi hem doğal karşılanmalıdır hem de devletin varlık nedenleri arasında sayılmalıdır. Ancak diğer bazı haklar bakımından devletin ekonomik imkanlarının yeterliliği bağlamında belirli bir sınır da belirlenebilir.

Yeni bir anayasa yapımı çalışmalarına katkı sunmak amacıyla çeşitli çevrelerin ve sivil toplum kuruluşlarının da gençliğe ve gençlere ilişkin önerilerine rastlanmaktadır (“Gençler ve anayasa raporu”, 2012); bu tür öneriler de yeni anayasa içerisinde düzenlenecek madde bakımından dikkate alınmalıdır. Ayrıca aşağıda Çocuk Vakfı’nın gençlerle ilgili öneri niteliğinde bir madde taslağı teklifi bulunmaktadır (“Çocuk Vakfı’nın Gençlik Maddesi Raporu”, Çocuk Vakfı kurucusu Mustafa Ruhi Şirin tarafından elektronik posta ile yazara iletilmiştir, 7 Eylül 2021). Bu teklif, bir madde taslağı örneği olarak değerlendirilebilir:

Çocuk Vakfı’nın Yeni Anayasa İçin Gençlik ve Toplum Madde Taslağı (2021)

(1) Gençlik, ailenin, toplumun ve ülkenin temel insan kaynağıdır. Nesiller arası ilişkinin bütünlük içinde sürdürülmesini sağlamak, çocukların ve gençlerin gelişmeleri ve hayata etkin katılımlarını temin etmek amacıyla, Devlet, gençlerin ruh sağlığı, ahlakî, zihnî, sosyal, kültürel ve entelektüel gelişmeleri için gerekli önleyici, geliştirici ve koruyucu bütün tedbirleri alır, nitelikli ortamları hazırlar ve gerçekleştirir.

(2) Devlet, çocukluktan erginliğe, ilk gençlikten gençliğe sağlık, eğitim, kültür, sanat, bilim, teknoloji, bilişim teknolojileri, spor gibi alanlarda gençlerin çağın becerileri doğrultusunda meslek sahibi yurttaşlar olarak yetişmeleri, istihdam ve üretime katılmaları ve beyin göçünü önleyecek şekilde ülke ölçekli politikaları belirler ve uygular.

(3) Devlet, gençlerin toplum hayatı içinde kişilik sahibi birer özne durumuna gelmeleri için, psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi ve benzer alanlarda katılımlarını temin etmek üzere, her türlü tedbiri güvence altına alır, destekler; stratejiler geliştirir, gerekli kurumları kurar; Aile, Çocuk, Gençlik ve Toplumla ilgili temel ölçüt, ilke ve uygulama yöntemleri Aile, Çocuk ve Gençlik (Üst) Kanunu’nda düzenlenir.

Yukarıda kendisine yer verilen madde taslağı önerisi çerçevesinde öncelikle belirtilebilir ki, bu madde taslağı mevcut 58. maddede yer alan hükümlere nazaran daha elverişli görünmektedir. Ayrıca, bu çalışma bağlamında incelediğimiz bazı ülkelerin anayasaları gençliğe hiç vurgu yapmamakla ya da böyle bir vurguyu üstün körtü yapan anayasalar bulunmakla, söz konusu taslak diğer birçok ülkenin anayasasındakine nazaran daha çarpıcı olarak değerlendirilebilir. Aslında madde içerisinde, korumacı yaklaşımın yanı sıra teşvik edici bir yaklaşıma da vurgu yapılmıştır. Fakat maddenin içeriği daha da geliştirilmelidir. Bu noktada madde taslağı ile ilgili çeşitli çevreler tarafından ortaya konan görüşlerin tamamından yola çıkılarak bazı eklemeler yapılmalıdır.

Bir diğer önemli husus ise, gençlerin yararlanabileceği alanların daha da genişletilmesi ve “sınırlı sayıda” kabul edilebilecek bir yorum yaklaşımından kaçınılması gerekliliğidir. Örneğin, taslağın 2. fıkrasında olduğu üzere, “sağlık, eğitim, kültür, sanat, bilim, teknoloji, bilişim teknolojileri, spor gibi” ifadesi isabetli olmuştur. Bu cümledeki “gibi” ifadesinden anlaşılacağı üzere daha birçok alanda gençlerin katılımına olanak veren bir ifade seçilmiştir. Yukarıda yer alan taslak bir öneri metnidir. Maddenin içeriğinin daha da zenginleştirilmesinde fayda vardır. Diğer bazı dünya anayasalarında rastlanıldığı üzere, “ilk işe girme”, “mesleki eğitim” ya da “mesleki staj” gibi konular da dikkate alınmalıdır.

Kaynakça

- Adalet Bakanlığı. (2011). *Avrupa birliği üyesi bazı ülkelerin anayasaları*. Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınları.
- Adams, R. (1993). Çocuk hukuku ve çocukların, gençlerin hakları. B. Franklin (Der.), *Çocuk hakları* (Çev. A. Türker). İstanbul: Ayrıntı, s. 114-141’deki makale.
- Codices-Council of Europe (2021). Web: <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/constitutions/ENG/EUR/CRO> adresinden 25 Ağustos 2021’de alınmıştır.
- Constitutional Court of The Republic of Croatia (2021). Web: https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/The_consolidated_text_of_the_Constitution_of_the_Republic_of_Croatia_as_of_15_January_2014.pdf adresinden 25 Ağustos 2021’de alınmıştır.
- Council of Europe-Venice Commission (2021). Web: [https://www.venice.coe.int/web-forms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2016\)064-e](https://www.venice.coe.int/web-forms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2016)064-e) adresinden 25 Ağustos 2021’de alınmıştır.
- Council of Europe (2017). *Gençlerin yerel ve bölgesel yaşama katılımına ilişkin yeniden düzenlenmiş Avrupa şartı*. Web: <https://rm.coe.int/168071b513> adresinden 29 Ağustos 2021’de alınmıştır.
- Döner, A. (2021). *Türk anayasa hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Elkins, Z., Ginsburg, T. ve Melton, J. (2021). *Constitute: The World’s Constitutions to Read, Search and Compare*. Web: <https://www.constituteproject.org/constitutions?lang=en>
- Eren, A. (2020). *Anayasa hukuku dersleri*. (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Eren, A. ve Aleskerli, A. (2005). *Yeni anayasalar: Bağımsız devletler topluluğu ve Baltık cumhuriyetleri*. Ankara: TİKA.
- Evlıyaoğlu, S. A. (2011). Çocuk hakları bakımından anayasal güvence sorunu. A. Gülan, M. R. Şirin ve M. C. Şirin (Ed.), *1. Türkiye çocuk hakları kongresi yetişkin bildirileri kitabı*, Cilt 2. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, s. 43-56’deki makale.
- Fendoğlu, H. T. (2020). *İnsan hakları hukuku*. (2. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Fransız Millet Meclisi (Assemblée Nationale) (2021). Web: <https://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp> adresinden 20 Ağustos 2021’de alınmıştır.
- Gemalmaz, M. S. (2007). *Ulusal-üstü insan hakları hukukunun genel teorisine giriş*. İstanbul: Legal Yayıncılık.

- Georgetown University-Political Database of the Americas (2021). Web:<https://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Ecuador/english08.html> adresinden 28 Ağustos 2021’de alınmıştır.
- Gören, Z. (2000). *Temel hak genel teorisi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını.
- Gözler, K. (2019). *Türk anayasa hukuku*. (3. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözler, K. (2020). *Anayasa hukukunun genel teorisi*. (2. Baskı). Cilt 2. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözler, K. (2020). *İnsan hakları hukuku*. (3. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- İspanyol Resmi Gazete Ofisi (2021). Web: <https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionINGLES.pdf> adresinden 27 Ağustos 2021’de alınmıştır.
- İtalyan Senatosu (2021). Web: https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf adresinden 27 Ağustos 2021’de alınmıştır.
- Kalabalık, H. (2009). *İnsan hakları hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kalabalık, H. (2019). *İnsan hakları hukukuna giriş*. (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özbudun, E. (2019). *Türk anayasa hukuku*, (19. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Parliament of Greece (2021). Web: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggliko.pdf> adresinden 27 Ağustos 2021’de alınmıştır.
- Presidency of the Republic of Belarus (2021). Web: <https://president.gov.by/en/gosudars-tvo/constitution> adresinden 25 Ağustos 2021’de alınmıştır.
- Presidency of the Republic of Cameroon (2021). Web: <https://www.prc.cm/en/cameroon/constitution> adresinden 28 Ağustos 2021’de alınmıştır.
- The Federal Assembly — The Swiss Parliament (2021). Web: <https://www.parlament.ch/en/%C3%BCber-das-parlament/how-does-the-swiss-parliament-work/Rules-governing-parliamentary-procedures/federal-constitution> adresinden 28 Ağustos 2021’de alınmıştır.
- The Government Communications Office (GCO) of QATAR (2021). Web: <https://www.gco.gov.qa/wp-content/uploads/2016/09/GCO-Constitution-English.pdf> adresinden 27 Ağustos 2021’de alınmıştır.
- The Web site of the National People’s Congress (NPC) of the People’s Republic of China (2021). Web: http://www.npc.gov.cn/zgrdw/englishnpc/Constitution/2007-11/15/content_1372964.htm adresinden 25 Ağustos 2021’de alınmıştır.
- Toplum Gönüllüleri Vakfı. (2012). “Gençler ve anayasa raporu”. Web: <https://www.tog.org.tr/wp-content/uploads/2018/12/Genc%CC%A7ler-Anayasada-Nas%CC%B1-Olmal%CC%B1-TOG-Go%CC%88ru%CC%88s%CC%A7u%CC%88.pdf> adresinden 29 Ağustos 2021’de alınmıştır.
- UN High Commissioner for Refugees (UNHCR) / refworld (2021). Web:<https://www.refworld.org/pdfid/3fc4c1e94.pdf> adresinden 25 Ağustos 2021’de alınmıştır.
- WIPO (World Intellectual Property Organization) (2021). Web: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/iq/iq004en.pdf> adresinden 27 Ağustos 2021’de alınmıştır.